

Afgan Türkistan Edebiyatından Örnek Bir Şahsiyet: Üstad Metin

Doç. Dr. Selahattin TOLKUN (2016), *Afgan Türkistan Edebiyatından Örnek Bir Şahsiyet: Üstad Metin*,

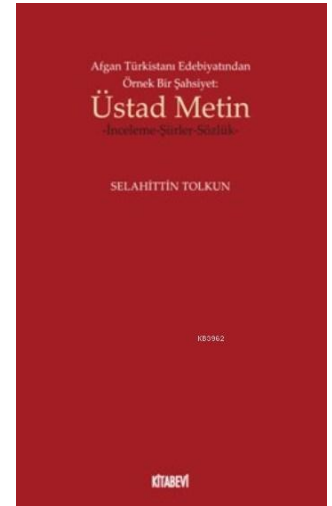
İstanbul: Kitabevi Yayınları, 303 s., ISBN: 978-605-4907-92-2

Mediha BALA ENSARİ¹

Günümüzde Afganistan sınırları içerisinde bulunan Güney Türkistan'da Özbek ve Türkmen boyları yaşamaktadır. Türklük şuuru oldukça gelişmiş olan bu bölge, Ali ŞirNevai ve Hüseyin Baykara gibi Doğu Türkçesinin önde gelen şairlerini yetiştirmiştir. Günümüzde bu bölgeye eserleri ile Türklük şuurunu aşıl原因 Üstad Metin-i Andhoyî de Türk kültür tarihi açısından önemli bir isimdir.

Doç. Dr. Selahattin Tolkun *Afgan Türkistan Edebiyatından Örnek Bir Şahsiyet: Üstad Metin* ismiyle kaleme aldığı çalışmada Afganistan Özbek toplumu içinde önemli bir etkiye sahip olan Üstad Metin-i Andhoyî'nin şiirlerini takdim etmiş ve bu şiirlerin dil ve imla özelliklerini incelemiştir.

Çalışmanın *Sunuş* (s. 9-10) kısmında Afganistan içinde yer alan Güney Türkistan bölgesinin Türk kültür coğrafyasının önemli bir parçası olduğuna değinilmiştir. Günümüzde Afganistan'daki Türk azınlığın esasen Özbek ve Türkmenlerden oluştuğu ve yaşadıkları bölgeler belirtilmiş, bu azınlığın Türklük şuurundan bahsedilmiştir. Sonrasında bölgede yaşayan Türklerin ana dillerinde eğitim durumu, şiir geleneği, edebî faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Devamında Üstad Metin-i Andhoyî'nin Özbek toplumu içindeki yerine değinen *Tolkun*, takdim ettiği şiirlerin dil ve imla özelliklerini incelemesi bakımından çalışmanın bu alanda bir ilk niteliğinde olduğunu belirtmiştir.

¹ Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı, E-posta: medihabala123@gmail.com / ORCID: 0000-0002-3473-3443.

Sunuş kısmının ardından çalışmada (s. 11-12) Üstad Metin'in Arap harfleriyle kaleme aldığı mektubu, bu mektubun transkripsiyonlu metni ve Üstad Metin'in Andhoy'daki evindeki bir resmi (s. 13) yer almaktadır.

Üstad Metin'in evindeki resminin ardından çalışmada Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Günümüz Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Seyid Muhammed Alim Lebib'in 10.02.2016 tarihli eseri değerlendirme yazısı bulunmaktadır (s. 15-21). Bu yazının özgün biçimi Özbek Kiril alfabesi ile kaleme alınmış olup, bu bölümde *Tolkun* tarafından Latin alfabesine aktarılmış şekli ve Türkiye Türkçesine aktarması bulunmaktadır.

İnceleme kısmı (s. 23-100) iki ana başlığa ayrılmaktadır:

A. Üstad Metin ve Şiirleri(s. 23-35) ana başlığını taşıyan bölümde Üstad Metin'in hayatı ve eğitimi üzerinde durulmuştur. Bu bölümde Üstad Metin'in gerek kendi yazdığı gerekse yayıma hazırladığı 35 eser sıralanmaktadır. Devamında Türkiye'de yapılan Afganistan Özbeklerinin dili ve edebiyatı ile ilgili çalışmaları sıralanmakta ve Afganistan Özbek edebiyatı tarihinin Üstad Metin'in ismi zikredilmeden kesinlikle yazılamayacağına değinilmektedir. Bu bölümün sonunda Üstad Metin'in şiirinin şekil özelliklerini ve konuları anlatılmış, şiirlerinden örnekler verilmiştir.

B. Üstad Metin'in Şiirlerinin Gramer İncelemesi (s. 35-100) başlıklı bölümde ele alınan konular şu şekildedir:

İlk iki bölümde (s. 35-53) Arap harfli metinlerin okunmasında takip edilen yöntem hakkında bilgi verilmiş, daha sonra karşılaştırmalı olarak Türkçe, Arapça ve Farsça kelimelerin imlası verilmiştir. Devamında imla sorunları üzerinde detaylı olarak durulmuş bu sorunlar nedenleri ve örnekleri ile birlikte ele alınmıştır. Arkaik unsurlar, Oğuzca unsurlar ve ağız özellikleri başlıkları altında imladaki klasik dönem izleri örneklerle ortaya konulmuştur. Şiirlerin imlasında kullanılan Türkçe, Arapça, Farsça kelimeler yanında eklerde kullanılan imla hususiyetleri çeşitli misallere dayanarak ortaya konulmuştur.

Üstad Metin'in şiirlerinin lengüistik açıdan ayrıntılı olarak incelemesi *Kelime Türleri* bölümünde (s. 53-100) başlıklar halinde ele alınmaktadır. Sözcük türleri ve ekler şu şekilde ele alınmaktadır:

3. SIFATLAR

3.1. İşaret Sıfatları

3.2. Soru Sıfatları

3.3. Belgisizlik sıfatları

3.4. Sayı Sıfatları

4. ZAMİRLER

4.1. Şahıs Zamirleri

4.2. Dönüşlük zamiri

4.3. İşaret Zamirleri

4.4. Soru Zamirleri

4.5. Belgisizlik Zamirleri

5. EDATLAR

6. BAĞLAÇLAR

7. SAYILAR

7.1. Ölçün Özbek Türkçesiyle Uyumlu Sayılar

7.2. Güney Türkistan (Afganistan) Özbek Türkçesine Özgü Sayılar

8. FİİLİMSİLER

8.1. Mastarlar

8.2. Sıfat-Fiil Ekleri

8.3. Zarf-Fiil Ekleri

9. İSİM ÇEKİM EKLERİ

9.1. İyelik Ekleri

9.2. Hal Ekleri

9.3. Aitlik Eki

9.4. Çokluk Eki

10. FİİL ÇEKİMİ

10.1. Şahıs ekleri

10.2. Ek-fiil

10.3. Fiil Çekim Ekleri

Üstad Metin'in şiirlerinin gramer incelemesinin ardından şairin Bāg-i Lālê-pôş isimli kitabından alınan şiirlerinin Özbekçe aslının transkripsiyonu verilmiştir (s. 101-203). Bu bölümde her şiire köşeli ayraç içinde numara verilmiş, altına şiirin varsa adı ve yanına köşeli ayraç içerisinde orijinal kitabı içerisinde yer aldığı sayfa sayısı eklenmiştir. Beyitler de kendi içerisinde numaralandırılmıştır. Bu bölümün de üçe ayrıldığını söylenebilir. İlk bölümde (s. 105-127) 38 adet Özbekçe şiir transkripsiyonu yapılmış, daha sonraki şiirleri *Kasideler* (s.

130-170) ve *Rubailer* (s. 171-203) şeklinde ana başlıklara ayrılmıştır. Yine bu bölümde *Tolkun* şiirlere ayrıntılı açıklamalarını ve görüşlerini dipnot olarak belirtmiştir.

Sözlük kısmı (s. 204-300) çalışmanın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bir önceki bölümde verilen şiirlerdeki kelimelerin anlamları bu kısımda alfabetik bir şekilde Türkiye Türkçesine aktarılmaktadır. Kelimelerin sözlükteki bütün anlamları değil, şiirde kullanılan anlamlarının verildiği bölümde *Tolkun* yine kendi açıklamalarını not düşmüştür. Arapça, Farsça kelimelerin tercümesi yapılmış, kişi ve yer adları aktarılmış, kültürel öğelerin ve kelimelerin lehçelerdeki kullanımı ile ilgili açıklamalar yapılmıştır.

Çalışmanın sonunda *Kaynakça* kısmı (s. 301-303) yer almaktadır. Kaynakça kısmında ilk olarak alfabetik bir sıra olmaksızın basılı kaynaklar verilmiş daha sonra *İnternet kaynakları* başlığı altında internet adresleri sıralanmıştır.

Sonuç

Afganistan, kadim zamanlardan bu yana Türklüğün ve Türk Dünyasının önemli kültür ve edebiyat merkezlerinden biri olmuştur. Üstad Metin de bu coğrafyada yetişmiş, şiirlerinde asla ayrılıkçı bir fikir, bölücülük ifadesi ve başka bir halka karşı düşmanlığa yer vermeyen Afganistan Özbek edebiyatının seçkin bir ismidir. *Afgan Türkistan Edebiyatından Örnek Bir Şahsiyet: Üstad Metin* isimli eser Doç. Dr. Seyid Muhammed Alim Labib'in değerlendirme yazısında söylediği üzere Afganistan Özbek Türk Edebiyatı üzerine yapılan ilk müstakil ve dilbilimsel incelemedir. *Afgan Türkistan Edebiyatından Örnek Bir Şahsiyet: Üstad Metin* isimli çalışmada yapılan titiz aktarım ve incelemeler günümüz Özbek şiirine ilgi duyanlara okuma ve anlamada büyük kolaylık sağlayacaktır.